

Szemtől szembe¹

Magyarországon az elmúlt 100 évben – a rettenetes XX. században – a legtöbb embert, családot, kisközösséget súlyos sérelmek, veszteségek érték. A társadalmi-gazdasági változások, a két világháború, a trianoni békeszerződés, a két világháború közötti időszak, az 1956-os forradalom, majd az azt követő négy évtized szinte senkit nem hagyott érintetlenül. Az 1989-90-es békés átmenet Magyarországon, a társadalmi-gazdasági berendezkedés változása nagyon is kedvezhetett volna annak, hogy a társadalom tagjai, csoportjai különféle módon és formákban feldolgozzák, és erkölcsi jóvátétellel, megbékéléssel lezárják a történeteket, és így lassan a váratlanul kapott szabadság és új lehetőségek megéléséhez. Az erőszakmentes, veszteségmentes megközelítés, a sérelmek és veszteségek kimondása és feldolgozása, a bocsánatkérés és megbánás nagyon kevés esetben, többnyire felemás módon és töredékesen történt csak meg, nemegyszer újabb traumákat okozva és tovább mélyítve a régi sebeket. A töredékes és ellentmondásos pénzügyi kárpótlás csak a feszültségeket fokozta, a katarzis elmaradt. Sokféle, itt nem elemezhető okból nem volt lehetőség arra, hogy tiszta lappal, de legalábbis az őszinteség, nyitottság, tisztázás szándékával, illetve az erre való törekvéssel „váltsunk rendszert”.

Az elmúlt közel 20 évben sokszor, sokféle utalás történt a dél-afrikai példára, nagyon is helye lett volna egy ilyen típusú békekötésnek az egymásra haragvással, gyanakodással és mára nyílt ellenségeskedéssel néző társadalmi csoportok között.

Az áldozatok, a sértettek, illetve a vitában álló felek szempontjainak sokkal erőteljesebb figyelembevételére lenne szükség ahhoz, hogy társadalmi béke és tisztességes, élhető politikai, társadalmi helyzet alakulhasson ki.

Mára inkább a konfliktusok és tények eltakarása, elhallgatása, szublimálása, illetve más területeken való kieleveződése, a közhangulat, közbeszéd eldurvulása következett be. A mediáció, erőszakmentesség, kárhelyreállítás széplelkűségnek, naivitásnak, a fennálló politikai, gazdasági, társadalmi erő- és érdekviszonyokkal ellentétesnek látszik. A helyzet súlyosbodik, a krízis sok tekintetben mélyül, a társadalmi különbségek és szakadékok szélesednek, az indulatok fokozódnak, és felszínre kerülnek azok a zsigeri érzések, amelyek levezetése, kioldása meggyőződésem szerint nem oldható meg anélkül, hogy a szembenézés, a tények és érzések elemzése, feldolgozása és végül az érzelmi kárjótétel és megbocsátás ne történné meg.

¹ Elhangzott a Resztoratív Gyakorlatok Nemzetközi Intézetének konferenciáján (Budapest, 2007. november 7-9.)

Engem e történések nemcsak társadalomkutatóként, hanem személyemben, családom történetében is érintenek, nyilván ezért is foglalkoztat olyan intenzíven mindez. Ami megtörtént, nem változtatható meg utólag, de semmilyen szempontból nem mindegy, hogyan megyünk tovább!

Az elmúlt húsz évben magam a gyermekvédelem különböző területeivel foglalkoztam kutatóként és egyetemi oktatóként, egy civilszervezet egyik vezetőjeként, a médiában gyakran szereplő „megmondóemberként”. Az intézményes gyermekvédelem, illetve a gyerekek intézetbe kerülésének megelőzése és mielőbbi kikerülése, alternatív családpótló formák voltak sokáig az érdeklődésem homlokterében, miközben a család szerepe, lehetőségei, a krízisek okai, és ezek megoldása foglalkoztatott. Rob van Pagée és Eileen Paszor segítségével került Magyarországra a ma is általánosan használt FIKSZ – eredeti nevén PRIDE – nevelőszülői program, ami szemléletében nagyon elütött az itthoni szakmai, kulturális kontextustól, mivel nem a szülők, gyerekek, nevelőszülők hibáinak és rossz viselkedésének taglalásán, fegyelmezésén, kioktatásán alapult, hanem a gyerekek és rajtuk keresztül az őket körülvevő felnőttek szükségletein, a veszteségeik feldolgozásán, a korábban történetek reparálásán alapult. Ez a döntés-előkészítő tréning sok elemét hordozza azoknak a technikáknak, amelyek a megoldandó problémára, élethelyzetre koncentrálnak, nem ítéleznek, kommunikációs készségeket fejlesztenek, érzésekkel dolgoznak. Nem tekinthető véletlennek, hogy Rob von Pagée, megismerkedve néhány évvel később Ted Wachtel-lel és a Real Justice módszerrel, 1998-ban engem is segített abban, hogy megtanuljam a helyreállító igazságszolgáltatás eme válfaját. 1994-ben Új-Zélandon már találkoztam a családi csoport konferencia technikájával, mély benyomást tett rám, meghívtam Magyarországra egy új-zélandi kolleganót, aki gyermekvédelmi szakembereknek ismertette a módszert, de semmiféle fogadókészséget nem tapasztaltam, láthatóan nem volt érett a helyzet arra, hogy itthon is elkezdjük a használatát. Nagy lehetőséget láttam tehát abban, hogy ismét „szembejött” ez a technika, és jónéhány év is eltelt időközben.

Nagy élményt jelentett számomra, amikor Burlingtonban, Vermont államban résztvevője lehettem Rob és Ted támogatásával a Real Justice tréningnek, majd a resztoratív konferenciának, ahol nagyon meghatározó élményeket és tapasztalatokat, ismeretségeket szereztem. Megismertem a „főszereplőket”: Tedet, Susan Wachtelt, Paul McColdot, Beth Rodmant, Terry O’Conellt és sokakat másokat, azok közül, akik e módszer és szemlélet képviselői. Ismét nagyon lelkes lettem, és azt gondoltam, mielőbb meg kellene ezt a lehetőséget ismertetni a magyarországi kollegákkal, hogy kipróbálhassuk és adaptálhassuk a módszert, hiszen a gyerekvédelemben, az iskolában, a gyerekkorú elkövetők esetében, és a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában és más területeken is óriási esélyeket adhatna egy másfajta megközelítésre,

a többnyire megoldhatatlannak tetsző problémák kezelésében, megoldásában. Azt is vélelmeztem, hogy a gyermekvédelmi törvény 1997. évi bevezetése kedvez az új lehetőségek gyakorlati megvalósításának.

Ted és Susan nagyon lelkesen fogadták az ötletet, és rövidesen ellátogattak Budapestre, ahol megszerveztük az első orientáló tájékoztatást és képzést. Meghívtuk mindazokat, akiről úgy gondoltuk, hogy érdekeltek, akiket meg szeretünk volna győzni arról, hogy nekik is hasznos lehet ez a szemlélet és módszer. A gyermekvédő intézetekben, gyermekotthonban dolgozó szakemberek, pedagógusok, pártfogók, rendőrök, a javító-nevelőintézetek vezetői és munkatársai, a minisztériumi gyermek- és ifjúságvédelmi főosztályon és az országos módszertani intézetben dolgozók, egyetemeken oktatók, kutatók, mind kaptak meghívást, és elég népes társaság gyűlt össze az akkori Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézetben, 1999-ben. Ebben az évben jelent meg Lovas Zsuzsával közösen írt könyvünk a családi mediációról, amely az első ilyen témájú szakkönyv volt; ekkorra már érezhetően nőtt az óvatos érdeklődés az alternatív konfliktuskezelési lehetőségek iránt, több helyen folytak képzések. Mi magunk is mediáltunk, sőt az egyesület jogi irodáját is átneveztük mediációs és jogi irodának.

A budapesti látogatás alapján többféle terv szóba került. Hamarosan Paul McCold és Beth Rodman sikeres képzést tartottak szakemberek számára Budapesten. Természetesen felmerült a magyarországi adaptáció lehetséges formájának megteremtése, amelyet Ted mindenképpen egy új civilszervezet létrehozásával képzelt el, míg én örömmel vettem volna, ha már 6 éve működő egyesületünk, a Család, Gyermek, Ifjúság önálló ágazataként valósul meg ez. Az itthoni bevezetést segítő célszerűnek látszott, hogy a módszert használó iskolákban Tedék mentorálása mellett kiképeződjék néhány magyar szakember, akik később képzőként és gyakorlati szakemberként is sikerrel terjeszthetik a módszert. Így került sor arra, hogy két, általam kiválasztott munkatársamat, Dr. Györfi Éva jogászt és Negrea Vídia pszichológust meghívja a Community Service Foundation Pennsylvániába egy évre. Éva családi okokból néhány hónap múlva hazajött, Vídia pedig az egyéves kinntartózkodást követően Teddel és munkatársaival közösen létrehozta a magyarországi szervezetet, amelyet azóta is működtetnek, és amelyről ők fognak részletesen beszámolni. Kiutazásuk előtt módomban volt látogatást tenni Pennsylvániában, ahol Tedék megmutatták az iskolákat, mielőtt velük együtt egy újabb konferencián vehettem részt Torontóban. Ezen az úton merült fel, hogy a módszer megismertetéséhez mindenképpen szükségünk volna egy olyan kézikönyvre, amely bemutatja a Real Justice módszert, és mindazt, amit tudniuk kell azoknak, akik ezzel, vagy más hasonló resztoratív technikákkal szeretnének dolgozni. A Community Service Foundation segítségével, Tedék anyagi támogatásával jelenhetett meg a „Megbékélés és jóvátétel” című könyv, amely elsősorban a segítő szakemberek és egyetemisták számára kívánta mindazt bemutatni, ami a helyreállító igazságszolgáltatás történetének, lényegének és használatának alapjaihoz szükséges. Fontos szerepet játszott

a program támogatásában tavaly tragikus módon meghalt kollegánk, Gáspár Károly, aki a szaktárca gyermek- és ifjúságvédelmi főosztályának vezetőjeként sokféle módon segített mindannyiunkat.

A Család, Gyermek, Ifjúság Egyesületben hozzáálltunk a módszer magyarországi adaptációjához a saját értelmezésünk, felfogásunk szerint. „Szemtől-szembe” módszernek magyarítottuk, mivel a Real Justice elnevezést – Igazi Igazság – túlon túl provokatívnak éreztük, és azt is éreztük, nekünk is ki kell alakítanunk azt a változatot, amit igazán sajátunknak érezhetünk, ami a saját tapasztalataink alapján működőképes. Az első kísérleti program a Zöld kakas Líceummal közösen indult, ahol a tanári kar Braun József és Kerényi Mari iskolavezetők ösztönzésére alkalmazni kezdte a módszert a hozzájuk járó, más iskolákból kimaradt, vagy eltanácsolt, kitett középiskolásokkal. A kezdeti nehézségeket és bizonytalanságokat követően a program önálló életre kelt, és mai napig működik, nagy örömeinkre. E tapasztalatról számtalan publikáció született Földes Petra, akkor ott tanító kollegánk, és az azóta e témában Ph.D.-jét készítő, akkor még egyetemista Fellegi Bori írásaiból, amelyek több helyen megjelentek.

Számtalan próbálkozásunk volt, hogy gyermekvédelmi intézményekben, iskolákban alkalmazzuk a tanultakat. Izgalmas és – nem számunkra – szégyenteli kudarc volt a kereszt döntőgető fiatalok esete, amit ugyancsak Fellegi Bori írt meg szakdolgozatában és később megjelent tanulmányában is, amely klasszikus esete lehetett volna a helyreállításnak, a szó minden értelmében, hiszen öt középiskolás ledöntötte egy éjszaka a Városligetben a Regnum Mariánum fakeresztet. A fiúk egy kiemelkedő hírű gimnázium jól tanuló végzősei voltak, a történet komoly politikai felhangokat is kapott, de sajnos senki nem értette meg a helyreállító módszer használatának jelentőségét, így bírósági tárgyalásra és értelmetlen befőzésre került sor, amely nem hagyott nyomot sem az érintettekben, sem a közösségben, pedig katartikus eredmény is lehetett volna.

A helyreállító igazságszolgáltatás különféle technikáinak elterjedését segítheti, hogy 2006-ban végre felmerült a családi csoport konferencia módszer alkalmazhatósága, ezúttal a családon belüli erőszak elkövetőinek kezelése kapcsán, és az eddigi képzések, esetek azt mutatják, hogy lassan elindul e téren is valami.

Az AVP modell, Marshall Rosenberg Együttműködő Erőszakmentes Kommunikációja, a Zsiráf nyelv, vagy a nagyon népszerűvé vált Gordon-módszer mind segítik e megközelítés elterjedését, hiszen alapvetően ugyanarra a gondolatra épülnek, ha némileg eltérő módszertani megközelítésben is. Egyre több kutató foglalkozik e területtel, döntően büntetőjogászok, ami jelzi a hazai alkalmazások jelenlegi fő irányát.

2002-ben az Országgyűlés törvényt alkotott a közvetítői eljárásról, ami elvileg a mediáció legitimitását és ezzel jóval szélesebb körű alkalmazását jelentette volna, de sajnos máig

nem készült el a gyakorlati alkalmazhatóságához szükséges végrehajtási rendelet és módszertani útmutató, aminek hiányában a bírók nemigen használják e lehetőséget, noha egyesületünkben egyre több esetben sikerül a mediációt sikerrel alkalmazni.

2006-ban a büntető törvénykönyv az EU-s előírásoknak megfelelően beépítette a tettes-áldozat mediációt a büntető igazságszolgáltatás rendszerébe is, így a fiatalkorúak esetében ez jó lehetőségnek mutatkozhatna, de az alkalmazás feltételeit olyan szűkre és speciálisra szabta minden szakmai érvelés ellenére, amely a gyakorlatot egyelőre meglehetősen korlátozóttá teszi.

A gyermekkorú elkövetők esetében lehetőség nyílhatna a jóval szélesebb körű alkalmazásra, de ezt eddig nem sikerült érvényesíteni minden előnye ellenére sem, mint ahogy az iskolák és gyermekvédelmi intézmények sem érzik szorító szükségességét kudarcos működésük és tehetetlenségük hangoztatása ellenére.

2005-2006-ban egy HEFOP pályázat keretében módunk volt 140 gyermekotthonban dolgozóval megismertetni a módszert, amit sikerként könyvelhetünk el. Ebben az évben ugyancsak pályázati úton kaptunk lehetőséget egy 25 perces film elkészítésére, amely a családi, iskolai erőszak megelőzésével, kezelésével foglalkozik, és remélhetően sokakhoz eljut majd.

A Community Service Foundationnal és munkatársaival kapcsolatunk távolságtartóvá vált, sokféle okból eltérően ítéltük meg a kialakult helyzetet, feladatokat és lehetőségeket. E tapasztalat egybecsengett a más szakmai szervezetekkel, intézményekkel és szakemberekkel, más programoknál megismertekkel. Ennek alapján kétféle következtetést lehet levonni (persze, csak ha őszinték akarunk lenni). Egyfelől nekünk is nehéz azt a kommunikációt és a hozzá kapcsolódó érzéseket saját mindennapjaikban alkalmazni, akik ezt tanítjuk, terjesztjük, gyakoroljuk. Emögött valószínűleg az húzódik meg, hogy egy új eszmeiség, megközelítés, módszer úttörői maguk is nehéz emberek, jó okkal arra, hogy másképpen gondolkodjanak, cselekedjenek, ütközzenek, mint az átlag. Másrésztől sokféle felfogás, érték- és érdekütközés is befolyásolja az együttműködést, eredményességet. Szakmai, emberi hiúság, munkalehetőség, anyagi szempontok természetesen korlátozzák annak esélyét, hogy elsősorban az új és jobbnak gondolt elképzelések, módszerek, valamint a közjó kerüljön az első helyre, és a sokféleség, egymás mellett tevékenykedés érték maradjon. A harcok, viták, érdek- és nézetkülönbségek hozzátartoznak e munkához, és nem ritkán azok tűnnek a leginkább harcosnak, akik a békét a leghangosabban hirdetik. Ezt nem érdemes elhallgatni, nem feloldha-

tatlan probléma, és mindenképpen érdemes értékén kezelni, mert része a realitásnak, különben minden hamissá és hiteltelenné válhat.

A magyar és a nemzetközi tapasztalatok egyaránt azt igazolják, hogy egy-egy új gondolat, gondolkodást és cselekvést reformáló program csak lassan, és küszködések közepette tud utat törni, elterjedni, bármilyen jó is legyen, különösen, ha nem üzleti vállalkozásról van alapvetően szó. Szükséges hozzá egy olyan környezet, amely minden szempontból kedvez, érett és befogadó. Ez ritka kegyelmi pillanat, többnyire nem ez a helyzet.

Hosszabb távon igazán annak van jelentősége, hogy jó időben, jó helyen volt-e mód megismertetni, elfogadtatni valamit, amit fontosnak és hasznosnak tartottunk, és egybeesett más érdekekkel, szempontokkal is, de legalábbis nem keresztezte azokat. Kevés kivételtől eltekintve az egyéni teljesítmények többnyire elhalványulnak, a konfliktusok, harcok feledésbe merülnek, az ideák és gyakorlatok megtalálják helyüket, majd továbbfejlődnek, vagy kiváltja őket egy új. Saját szerepünket gyarlóság lenne túlértékelni, mégis joggal érezhetjük, hogy nagyon meghatározó és „világmegváltó” tetteket hajtottunk végre, hogy hozzájárultunk ahhoz, hogy Magyarországon ismertté és elfogadottá váljék a nem túl távoli jövőben az, amit képviselünk: a helyreállító igazságszolgáltatás különféle módszereinek megismertetése és gyakorlata azok számára, akik gyerekekkel, fiatalokkal foglalkoznak, illetve az ő részvételükre is számítanak. Ennek keretében pedig a tisztességes, emberséges, egymás szempontjaira is figyelni képes kommunikáció, konfliktuskezelés, probléma-megoldás.

Az elmúlt évek számomra is sok tanulást és – időnként fájdalmas – tanulságot hordoztak, jobb és türelmesebb lettem általuk. Ezúton is szeretnék megkövetni mindenkit, akit eközben igaztalanul bántottam és megbántottam, sajnálom, és igyekszem jóvátenni. Teljes szívemből, és szeretettel mondom tehát köszönetet mindazoknak, akik lehetővé tették, támogatották mindazt, amiről itt beszámoltam, és akik megszerverték a konferenciát, hogy a résztvevők mindarról számot adhassanak, amit ők maguk tudnak, tapasztaltak, és meg szeretnék osztani a jelenlevőkkel.

Herczog Mária

